

УДК 342.56

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i91.3251>

С. О. Халюк

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

Постановка проблеми. Досліджуючи конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя важливим є аналіз та характеристика його складових елементів. Вчені-юристи достатньо широко полемізують з приводу поняття конституційно-правового статусу людини та громадянина, органів державної влади чи місцевого самоврядування. Відтак питання структури та змісту конституційно-правового статусу також передбачає варіативність підходів. Проте варто констатувати, що все ж переважаюча більшість науковців вказують на принципи як елемент конституційно-правового статусу. А тому, якщо правосуб'єктність визначає “загальні межі” правового положення органу як владного суб'єкта, то принципи визначають характер та спрямованість дій цього органу [1, с. 41]. Водночас, на думку В.О. Міхальова, який досліджував правовий статус особи, “<...> існує цілий ряд обставин, які відіграють велику роль у формуванні цього статусу, їх можна назвати представними елементами, оскільки саме вони зумовлюють правовий статус конкретної особи. Це, перш за все, громадянські стани особистості (громадянство, іноземство, безгромадянство), правосуб'єктність особистості і принципи правового статусу особистості.” [2, с. 126]. Тож важливість такого елемента конституційно-правового статусу видається безсумнівною, незалежно від суб'єкта та місця в структурі самого статусу (достатусні, статусні чи післястатусні).

Стан наукової розробки теми. Загально-теоретичним питанням конституційно-правового статусу, його структури та змісту окремих елементів присвятили свою увагу значна кількість науковців, серед яких О.М. Бандурка, Н.О. Богданова, Б.М. Габрічідзе, О.В. Гончаренко, І.І. Дахова, В.С. Журавський, В.В. Копейчиков, О.В. Гончаренко, В.В. Долежан, Р.В. Ігонін, В.М. Колесниченко, А.М. Колодій, Ю.О. Косткіна, В.В. Кривенко, І.В. Назаров, В. Нор, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький, В.В. Кравченко, О.Є. Кутафін, В.Ф. Погорілко, С.В. Прилуцький, О.В. Скрипнюк, О.В. Совгіря, В.І. Татков, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, Ю.С. Шемшученко та ін.

Метою статті є розкриття сутності та змісту поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя з урахуванням основних теоретико-правових підходів у вказаній сфері.

Виклад основного матеріалу. Загалом, термін “принцип” (від латинського “*principium*”) визначають як начало, основу; основне вихідне положення; засаду; переконання тощо. Водночас суттєвим для будь-якого поняття є його визначення, що і розкриває його зміст, а тому більш чітке розуміння терміну можна знайти в наукових джерелах. Зокрема, у Словнику української мови та Юридичній енциклопедії містяться такі основні значення в яких вживається термін: – основне вихідне

положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; – особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; – переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [3; 4, с. 110-111]. У Багатомовному юридичному словнику-довіднику можна зустріти визначення “принципу” як основних засад, вихідних ідей, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відбивають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [5, с. 342].

Окрім цього, можна зауважити на окремих наукових позиціях, які стосуються поняття принципів. Зокрема, на думку С.С. Алексєєва поняття “принцип” означає основні найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [6, с. 289]. Також принципи визначають як певні засади, найбільш важливі ідеї, на яких ґрунтуються певні правові явища, що характеризуються універсальністю та загальною значущістю. Крім того, ці принципи включають в себе основні ідеї, якими керуються у своїй діяльності організації та органи влади [7, с. 1].

Досліджуючи принципи у праві О.Ф. Скакун зазначає, що принципи права – основоположні загальноприйняті норми-ідеї (вихідні начала), що виражають сутність права, закономірності його розвитку і мають найвищий авторитет, тобто є незаперечними вимогами, що висувуються до учасників суспільних відносин з метою встановлення соціального компромісу і порядку [8, с. 241]. В.М. Сирих пропонує розглядати правові принципи як юридичні закономірності, наділяючи їх такими властивостями, як необхідність та істотність [9, с. 63-71]. Водночас, на думку М.І. Козюбри, принципи права, як і саме право, є явищем багатограним, а тому не може бути повністю охоплене якимось одним, універсальним визначенням поняття [10, с. 11].

Правові принципи загалом виступають своєрідними “нервовими центрами права”, вимогами, яким повинні відповідати і підкорятися усі правові норми, щодо яких принципи мають пріоритет [11, с. 58]. У той же час, стабільний характер принципів права не заважає їм одночасно забезпечувати динамізм правового регулювання. Як підкреслює М.І. Козюбра, правове регулювання здійснюється не тільки нормами права, що передбачають, які конкретні дії необхідно вчиняти і від вчинення яких слід утримуватися, але й принципами права (на всіх їх рівнях – загальними, галузевими, міжгалузевими, принципами інститутів права). На відміну від норм права принципи права жорстко не фіксують зміст поведінки, вони здатні більш швидко реагувати на зміни суспільного життя. Особливо великим “запасом потужності” у цьому відношенні наділені загальні принципи права (справедливість, свобода, рівноправність та ін.) [10, с. 187-188].

Така закономірність існування та дієвості принципів права загалом властива і конституційному праву. Принципи в конституційному праві України мають ряд юридичних ознак, що дозволяють зрозуміти їх юридичні властивості, а саме: принципи конституційного права України є узагальненим і концентрованим вираженням конституційних ідеалів, тобто найвищих духовних (ідеологічних) цінностей, досягнення яких є основним стратегічним завданням конституційно-правового

регулювання; принципи конституційного права України втілюють найважливіші ідеї конституційно-правової думки, виражені в теоріях, доктринах і ученнях видатних мислителів давнини і сучасності (Т. Джеферсона, С. Дністрянського, Дж. Лока, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Б. Франкліна та ін.). Принципи конституційного права України визначають сутність і зміст, спрямованість і форми конституційно-правового регулювання, тобто ці принципи є основними соціальними орієнтирами конституційно-правового регулювання [12, с.21-22].

Таким чином, зважаючи на представлені підходи вважаємо, що принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це закріплені у конституційно-правових актах найбільш загальні, нормативно-регулятивні та свідомо-вольові правила поведінки, які регулюють та охороняють окрему сферу суспільних відносин, є результатом розвитку суспільно-правової думки, характеризуються певним рівнем універсальності та імперативності і демонструють сутність та соціальне призначення Вищої ради правосуддя.

Досліджуючи питання принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя варто також зважати на окремі науково-обґрунтовані доктринальні підходи, які стосуються принципів організації та діяльності Вищої ради правосуддя, а перед тим Вищої ради юстиції. Зокрема, В.І. Татьков досліджуючи статус Вищої ради юстиції як конституційного органу зі спеціальним статусом зазначив, що Рада юстиції є органом, покликаним виконувати свої обов'язки на основі дотримання принципів законності, незалежності, компетентності, об'єктивності, колегіальності та гласності [13, с. 125]. Д.А. Опаленко до принципів діяльності Вищої ради юстиції відносить незалежність, самостійність, рівновіддаленість від усіх гілок влади, гласність та деякі інші [14, с. 112]. На думку А.Р. Крусан діяльність Вищої ради юстиції опосередковується такими принципами як законності, об'єктивності, гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, колегіальності, а також принципах його функціональної та організаційної незалежності [15, с. 130].

Відповідно до іншого підходу Вища рада юстиції покликана виконувати свої обов'язки на основі дотримання принципів законності, об'єктивності, гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, колегіальності, нормативності, службової самостійності і відповідальності за дії чи бездіяльність [16, с. 35-36].

Загалом, варто погодитись із думкою професора А.М. Колодія, який наголошує на тому, що усі принципи тісно взаємопов'язані і у своїй сукупності становлять єдину систему. Кожний з них відіграє самостійну роль, але між ними існує взаємозв'язок і взаємодія, які визначаються єдністю мети і завдань. Дія одного принципу зумовлює дію інших. Кожний з принципів не може існувати відокремлено від принципів системи в цілому. Зміст окремих принципів визначається з урахуванням змісту інших принципів галузі права [17, с. 39]. Окремо, наголосимо на тому, що ми досліджуємо саме принципи конституційно-правового статусу, а не принципи організації та принципи діяльності Вищої ради правосуддя. Адже, з нашої точки зору, чіткої градації чи класифікації організаційних принципів чи принципів діяльності юридична наука не визначає. Відтак будь-яка класифікація за згаданими критеріями передбачає теоретичну умовність та передбачає суто наукову цінність. Саме тому, поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої

ради правосуддя в більшій мірі підкреслює системність, нерозривність та взаємопов'язаність усієї сукупності принципів, які й окреслюють статус цього органу.

Таким чином, цілком очевидно є теза про те, що принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можуть носити більш загальний характер, торкаючись начебто зовнішньої сторони організації і діяльності цього конституційного органу, і водночас, бути конкретизованими принципами, на яких базується власне робота Вищої ради правосуддя по виконанню покладених на неї завдань. Водночас без формалізації системи зазначених принципів будь-яка діяльність, у тому числі і діяльність Вищої ради правосуддя, може виявитися малоєфективною, нецілеспрямованою.

Більше того, принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя зумовлені власне природою держави та рівнем її соціального, політичного та правового розвитку. Як наслідок, згадані принципи є віддзеркалюючою проекцією на підходи суспільства щодо того, якою має бути організація та система органів судової влади держави; яке місце та роль окремих органів цієї системи; а також, сукупність їх повноважень для реалізації визначених завдань. Відсутність чи недотримання згаданих принципів тягне за собою порушення вимог законності, прав і свобод людини та громадянина, а як наслідок, до втрати демократичних засад розвитку суспільства і держави. На думку А.М. Колодія, виражені в праві принципи нібито підносяться, віддаляються від свого матеріального носія (норм права) і стають принципами правосвідомості, внутрішнім регулятором поведінки людини. Правові принципи – це наче “згустки” законодавчих норм [17, с.18].

Виходячи з аналізу правової доктрини, а також порівняльно-правового та формально-логічного методів дослідження, на підставі аналізу законодавства, яке визначає конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя, до числа основних принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можна віднести принципи гуманізму, незалежності, законності, справедливості, об'єктивності, демократизму, гласності, колегіальності, судового оскарження рішень, дотриманні принципів незалежності суддів і невтручання в судову діяльність.

Література

1. Дахова І.І. Структура конституційно-правового статусу уряду. *Державне будівництво та місце самоврядування*. 2007. № 13. С. 38–46.
2. Міхальов В.О. Конституційне право України: прагматичний курс : навчальний посібник / за заг. ред. М.В. Афанасєвої, А.А. Єзерова. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
3. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 7. 1976. 723 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5 : П–С. 2003. 736 с.
5. Голубовська І.О., Шовковий В.М., Лефтерова О.М. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
6. Алексеев С.С. Общая теория права : курс в 2 т. Москва : Юрид. лит., 1981. Т. 1. 1981. 360 с.
7. Дніпров О.С. Спеціальні принципи функціонування виконавчої влади. *Видавництво Львівської політехніки*. 2017. № 884. С. 108–112.
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта, КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
9. Сырых В.М. Логические основания общей теории права : в 2 т. Москва : Юридический Дом «Юстицинформ», 2001. Т. 1 : Элементный состав. 528 с.

10. Козюбра Н.И. Социалистическое право и общественное сознание. Київ : Наук. думка, 1979. 206 с.
11. Цвік М.В. Фундаментальні проблеми теорії права. *Антологія української юридичної думки*. Т. 10. *Юридична наука незалежної України*. Київ : Вид. Дім «Юрид. кн.», 2005. С. 49–63.
12. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В.Ф. Погорілка. Київ : Прецедент, 2009. 344 с.
13. Татьков В.І. Вища рада юстиції як конституційний орган зі спеціальним статусом. *Вища рада юстиції – 15 років діяльності*. Київ : Вид-во ЛОГОС Україна, 2013. С. 123–126.
14. Опаленко Д.А. Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2016. 211 с.
15. Крусан А. Р. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради юстиції. *Вища рада юстиції – 15 років діяльності*. Київ : Вид-во ЛОГОС Україна, 2013. С. 127–130.
16. Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2008. 213 с.
17. Колодій А.М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

Анотація

Халюк С. О. Поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. – Стаття.

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Досліджено доктринальні джерела щодо таких понять, як «принцип», «правовий принцип», «принципи конституційно-правового статусу». Вказано, що базовим елементом конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є принципи статусу. Важливість принципів зумовлена тим, що вони є узагальненим результатом розвитку людства, підсумком закономірностей розвитку суспільства й утіленням основоположних демократичних і людиноцентричних традицій. Тож у контексті вищезначеного варто відзначити, що принципи формують каркас, який служить основою правових актів і спрямований на організацію та діяльність тих чи інших органів держави.

Досліджуючи питання принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, зверталась увага на доктринальні підходи, які стосуються принципів судової влади. Адже принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя не можуть суперечити загальним принципам судоустрою з огляду на те, що розглядувана нами Рада є його частиною.

Констатовано, що Конституція України й Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року не визначають принципів статусу Вищої ради правосуддя.

Запропоновано авторське визначення поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як закріплених у конституційно-правових актах найбільш загальних, нормативно-регулятивних і свідомо-вольових правил поведінки, що регулюють та охороняють окрему сферу суспільних відносин, є результатом розвитку суспільно-правової думки, характеризуються певним рівнем універсальності й імперативності й демонструють сутність і соціальне призначення Вищої ради правосуддя.

Серед принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя виокремлено такі: гуманізму, незалежності, законності, справедливості, об'єктивності, демократизму, гласності, колегіальності, судового оскарження рішень, дотриманні принципів незалежності суддів і невтручання в судову діяльність.

Ключові слова: статус, принцип, Вища рада правосуддя, судоустрій, судочинство.

Summary

Khaliuk S. O. The concept of the principles of the constitutional and legal status of the High Council of Justice. – Article.

The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the principles of the constitutional and legal status of the High Council of Justice. Doctrinal sources on such concepts as “principle”, “legal principle”, “principles of constitutional and legal status” have been studied. It is stated that the basic element of the constitutional and legal status of the High Council of Justice is the principles of status. The importance of the principles is due to the fact that they are a generalized result of human development, the result of the laws of society and the embodiment of fundamental democratic and human-centered traditions. Therefore, in the context of the above, it should be noted that the principles form a framework that forms the basis of legal acts and is aimed at the organization and activities of certain state bodies.

Examining the principles of the constitutional and legal status of the High Council of Justice, attention was paid to doctrinal approaches to the principles of the judiciary. After all, the principles of the constitutional and legal status of the High Council of Justice cannot contradict the general principles of the judiciary, given that the Council we are considering is part of it.

It is stated that the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine “On the High Council of Justice” of December 21, 2016 do not define the principles of the status of the High Council of Justice.

The author’s definition of the concept of principles of constitutional and legal status of the High Council of Justice as enshrined in constitutional and legal acts of the most general, regulatory and willful rules of conduct, which regulate and protect a particular area of public relations a certain level of universality and imperative and demonstrate the essence and social purpose of the High Council of Justice.

Among the principles of the constitutional and legal status of the High Council of Justice are the following: principles of humanism, independence, legality, justice, objectivity, democracy, publicity, collegiality, judicial appeal, observance of the principles of independence of judges and non-interference in the judiciary.

Key words: status, principle, High Council of Justice, judiciary, judicial proceedings.